

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA TANQIDIY FIKRLASHNING AHAMIYATI

Xorazm viloyati Hazorasp tumani

12-son umumiy o‘rta ta‘lim maktabining Boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchisi

Mirzayeva Kamola Rajabboyevna

Bilim tarbiya yoshlikdan o‘quvchini qalbini tarbiyalagani sari, inson ongida o‘qishga sabab bo‘ladi. Maqolada Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishida o‘quvchilar ongiga sindirish usullari berilgan.

Kalit so‘zlar: Tanqidiy fikrlash, o‘qituvchilarning fikrlari, o‘qituvchilarning malakasini oshirish, boshlang‘ich ta‘lim, Yevropa maktablari.

Tanqidiy fikrlash o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini shakllantirish uchun ta‘lim tizimini mustahkamlash muhimligini tan oladi. Bolalarning tanqidiy fikrlash qobiliyati, bir tomondan faktlarga asoslangan bilimlardan foydalangan holda mulohaza yuritish va ochiq va izlanuvchan tafakkurni qabul qilish demakdir. Shu o‘rinda Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning quyidagi gaplari yodimizga tushadi: “Tanqidiy tahlil, qat‘iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak” [1]. O‘shib kelayotgan o‘quvchiyoshlarimizda ham davlatimiz rahbari aytganlaridek, tanqidiy tahlilni yoshligidan o‘rgatib boradigan bo‘lsak, biz o‘ylaymizki, ushbu o‘quvchi-yoshlar kelajakda yurtimizning yetuk kadrlari bo‘lib yetishadi. Biroq, bunga erishish uchun maktablarda tanqidiy fikrlashni yaxshilashlari uchun o‘quv dasturlari ko‘proq amalish mashg‘ulotlarga tayangan holda integratsiya qilinishi kerak. O‘qituvchilar, psixologlar va faylasuflar bu borada bir fikrda bo‘lishsa ham tanqidiy fikrlashning ahamiyati, kontseptsiyasi nimani anglatishi haqida hali ham kelishuv mavjud emas va o‘qituvchilarni amaliyotda qo‘llash uchun qanday tayyorlanishi kerakligi haqida bahs muzokazalar olib borilmoqda. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari ushbu kontseptsiyani qanday qabul qilishlarini va ular o‘zlarining maktablarida qanday professional fon tariqasida tanqidiy fikrlash tajribasini

olib kelishlarini o'rganish edi. Bryusseldagi (Belgiya) uchta Yevropa maktabida jami yigirma bir o'qituvchi yarim tizimli suhbatlar orqali so'roq qilindi. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilar tanqidiy fikrlash tushunchasini yaxshi tushunadilar. Ular tanqidiy fikrlashni turli strategiyalar orqali faktlarni tahlil qilish, boshqa faraziy vaziyatlarni idrok etish va aniq faktlar bo'yicha shaxsiy fikrlarni shakllantirish va takomillashtirish qobiliyati deb hisoblaydilar. O'qituvchilarning fikriga ko'ra, bular tanqidiy fikrlovchining asosiy xususiyatlari: turli xil madaniy muammolarga nisbatan fikr yuritish, hamkorlik qilish, tahliliy va ochiq fikrlash haqida o'z ifodasini topadi. O'qituvchilarning maktabdagi ta'limi, natijalar, bir tomondan, fikrlash xaritasini tuzish, guruh muhokamasi va sinfda tanqidiy fikrlashni faol o'rganish va rivojlantirish uchun hisobga olinadigan tegishli amaliyot ekanligini ko'rsatadi. Boshqa tomondan, ular o'zlarining tajribalari hali ham cheklanganligini ta'kidlaydilar. Ularning kasbiy tajribasiga kelsak, ular o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida loyihaga asoslangan ta'lim va bolalar uchun falsafa orqali tanqidiy fikrlashni rag'batlantirishni uchratganliklarini ko'rsatadilar. Shu bilan birga, ular bu sohada hali ham tengdoshlarni o'rganish va o'qituvchilar malakasini oshirish jarayonida ilg'or tajriba almashish orqali qo'shimcha yordam ko'rsatish zarurligini ta'kidlaydilar. Braun (1989) ta'kidlaydiki, vazifa va real hayot maqsadlaridan ajratilgan o'quv ko'nikmalari ta'lim oluvchilarga obyektiv testlarni yaxshi topshirish imkoniyatini berishi mumkin, lekin ular bu ko'nikmalarni yangi vaziyatlarda qo'llay olmaydilar [2]. Rixer ta'birida bo'yicha o'rganish va fikrlashning ta'rifini kognitiv psixologiya, falsafa va multimedia madaniyati ta'limi sohasidagi tadqiqotlar natijalariga asoslanadi [3]. Tanqidiy fikrlash – o'qish, yozish, sozlash va eshitishga o'xshash jarayon. U faol, muvofiqlashtiruvchi shunday jarayonki, o'zida biror haqiqat to'g'risidagi fikrlarni qamrab oladi. Fikrlash kontekstdan tashqarida hosil qilinadigan ko'nikma emas. Tanqidiy fikrlash ta'limiy dastur yoki kundalik hayotning umumiy kontekstdan yiroqlashgan sharoitda o'rganilishi lozim bo'lgan hodisa ham emas. Tanqidiy fikrlash va o'rganish g'oya va tajribalarning turli – tumanligini pedagoglar tushungan va qadrlagan vaqtdagina amalga oshadi. Tanqidiy fikrlash “yakkayu yagona to'g'ri javob”ni qabul qiladigan mentalitet jarayonida yuz

bermaydi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish oson ish emas. Bu muayyan yosh davrida tugallangan va esdan chiqarilgan vazifa ham emas. Shu bilan birga tanqidiy fikrlashga olib boradigan tugallangan yo,,l ham yo,,q. Lekin tanqidiy fikrlovchilarning shakllanishiga yordam beruvchi muayyan o,,quv sharoitlari to,,plami mavjud [4].

Buning uchun: - tanqidiy fikrlash tajribasini egallashi uchun vaqt va imkoniyat berish;

- o,,quvchi-yoshlarga fikr yuritish uchun imkoniyat berish;

- turli – tuman g,,oya va fikrlarni qabul qilish;

- o'quvchi-yoshlarning o,,quv jarayonidagi faolligini ta'minlash;

- oquvchi-yoshlarni kulgiga qolmaslikka ishontirish kerak;

- har bir o,,quvchi-yoshlarning tanqidiy fikr yuritishga qodir ekanligiga o,,zlarida ishonch hissini uyg,,otish;

- tanqidiy fikrlashning yuzaga kelishini qadrlash lozim. Shu munosabat bilan o,,quvchi-yoshlar: - o,,ziga ishonchni orttirish va o,,z fikri hamda g,,oyalarining qadrini tushunish; - o,,quv jarayonida faol ishtirok etish; - turlicha fikrlarni e'tibor bilan tinglash; - o,,z hukmlarini shakllantirishga hamda undan qaytishga tayyor turishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bespalko V.P. Pedagogika i progressivnie texnologii obucheniya. M., «Pedagogika», 1995. 233 bet.

2. Farberman B.L. Progressivnie pedagogicheskie texnologii. -T.,1999. 165- b.

3. Pol, R. V., Elder, L. & Bartell, T. (1997). Kaliforniya o'qituvchisini tanqidiy fikrlash bo'yicha o'qitishga tayyorlash: Tadqiqot natijalari va siyosat bo'yicha tavsiyalar. O'qituvchilar malakasini oshirish bo'yicha Kaliforniya komissiyasi Sakramento: Kaliforniya.

4. Xalqaro xaos, murakkablik va sog,,liq symposiumi (ICCLS 2013), 17-19 dekabr, Anqara, Kurka.